

AYRIŞSA DA BERABER: TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNE YAPISAL BİR BAKIŞ

Soğuk Savaş sonrasında ikili ilişkilerde çalkantılı dönemler eksik olmamış, kısmen Türkiye ve ABD'nin iç ve dış politikalarının dönüşümünü de yansıtır biçimde, ittifak ilişkisinin çerçevesini çizen bazı temel parametreler ortaya çıkmıştır. Son dönemdeki gelişmeler bazı yorumcuların iddia ettiği biçimde anomali oluşturmamakta, bilakis bu parametrelere uygun biçimde şekillenmektedir.

Şaban KARDAŞ

Türk-Amerikan ilişkilerinin Ortadoğu'daki son gelişmeler ve IŞİD karşıtı koalisyon bağlamında yeni bir testten geçtiği algısı hâkim. İki tarafın koalisyonun öncelikleri ve Türkiye'nin katkısı konusunda bir uzlaşıya varamamış olması ve farklılıkların zaman zaman liderlerce üst düzeyde dile getirilmesi, ilişkilerde derin bir krizin olduğu yönündeki argümanları beraberinde getiriyor. Pek çok yorumcuya göre bu köklü ilişki, tarihinin en zorlu meydan okumasından geçiyor. Dahası, IŞİD'e karşı geliştirilen koalisyona katılım konusunda net bir pozisyon geliştiremediği iddiasıyla, Türkiye'nin bu değerli ortaklığını riske attığı yönünde bir görüş de yaygın.

Mevcut değerlendirmeler, Türk-Amerikan ilişkilerinin kendine has doğasını, AK Parti iktidarlarında geçirdiği dönüşümü ve bugün yaşanan gelişmelerin geçmişteki benzer krizlerle kıyaslandığında hiç de sıra dışı olmadığı gerçeğini gözden kaçırmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında ikili ilişkilerde çalkantılı dönemler eksik olmamış, kısmen Türkiye ve ABD'nin iç ve dış politikalarının dönüşümünü de yansıtır biçimde, ittifak ilişkisinin çerçevesini çizen bazı temel parametreler ortaya çıkmıştır. Son dönemdeki gelişmeler bazı yorumcuların iddia ettiği biçimde anomali

oluşturmamakta, bilakis bu parametrelere uygun biçimde şekillenmektedir.

Öncelikle, Türk-Amerikan ittifakı, konjonktürel pozisyon farklılaşmalarına ve görüş ayrılıklarına rağmen tarafları birbirine hassasiyet göstermeye zorlayan karşılıklı bağımlılık kanalları ve jeostratejik düzlemdeki çıkar örtüşmesine dayanmaktadır. Bunun neticesinde nihai tahlilde tarafları birlikte hareket etmenin yollarını aramaya ve farklılıklarını yönetmeye zorlayan bir stratejik muhakeme çoğunlukla ağır basmakta, görünüşte hararetli tartışmalarla bezeli ayrışmaları dizginlemektedir. Küresel lider ABD'nin Türkiye gibi önemli bir bölgesel gücün desteğini almadan Ortadoğu veya diğer komşu coğrafyalardaki politikalarını yürütmesi veya onu dışlayan çözümleri hayata geçirmesi zordur. Öte yandan, ABD ve bunun üzerinden Transatlantik ittifakı ile geliştirdiği ilişki, Türkiye'nin güvenlik ve savunma politikalarının ana eksenini oluşturmaya devam etmektedir. Bu sebeplerle mutlak işbirliğini sağlayacak zemini yakalayamadıkları durumlarda dahi taraflar birbirlerini tamamen dışlayan adımlar atmayıp, düşük düzeylerde de olsa ortak paydayı aramaktadır.

İkinci olarak, otonomi arayışını stratejik kültürünün merkezine koyan Türkiye, ABD'nin yakın

coğrafyasında giriştiği askeri operasyonlara katılımının kapsamını ve modalitesini kendi öncelikleri doğrultusunda belirleme konusunda ısrarcı davranmaktadır. Uluslararası konumunu merkez-ülke kavramsallaştırması üzerinden inşa eden Türkiye, bölgesi ve uluslararası aktörlerle olan ilişkilerini de bu paradigma üzerinden okumaktadır. Mutlak anlamda kendi rol tanımlarına dayalı bir politikayı hayata geçirmenin zorlukları ve güç asimetrisinin doğurduğu engeller saklı kalmak şartıyla, Türkiye koşullarını muhataplarına kabul ettirmek için pazarlık marjını sonuna kadar kullanmaktan geri durmamaktadır. Benzer şekilde, Türkiye'nin ittifak ilişkilerini iki tarafın da katkı yaptığı interaktif bir paydaşlık ilişkisi olarak görmesi ve bunun neticesinde kendisinin formülasyonunda yer almadığı politikaların parçası olmaktan imtina ettiği vakaadır.

Üçüncüsü, Türkiye bölgesel krizlerin çözümünde askeri yöntemleri ancak ikincil bir enstrüman olarak görmektedir. ABD'nin dış politika kültüründe tek-kutuplu uluslararası sistemde ağırlık kazanan ve ortaya çıkan akut güvenlik risklerini askeri üstünlüğünü kullanarak çözmeye çalışan yaklaşım, dış müdahalelerinde belirleyici olmuştur. Fakat Amerika ve Avrupa arasında da ciddi ayrışmaya yol açan bu yaklaşım, kısa vadeli olduğu ve kalıcı barışı sağlayamadığı için sıklıkla eleştirilmektedir. Yumuşak gücü önceleyen ve bu konuda Avrupadan gelen eleştiriye benzer bir çizgide hareket eden Türkiye, derin sosyolojik, tarihi, ekonomik ve siyasi sebeplere dayanan bölgesel sorunların çözümünün ancak bunların kökenlerine inilerek mümkün olduğu varsayımından hareket etmektedir. Bu bağlamda uluslararası müdahalelerin daha kapsamlı bir çerçeveye oturtulmasını ve farklı barış inşası programları ile desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır.

Dördüncüsü, ABD ile ortaklığının kendisinin bölgesel politikalarına yaptığı katkıyı takdir etmekle birlikte, Türkiye ABD'nin sebep olduğu güvenlik risklerine karşı da hassastır. Yukarıda belirtildiği gibi, ABD'nin kendi güvenlik algılarını ve çıkarını merkeze koyarak geliştirdiği politikalar, çoğu zaman kısa vadeli hesaplarla hayata geçirildiği için orta ve uzun vadede Türkiye dâhil bölge ülkeleri için öngörülemez maliyetler doğurabilmektedir. Özellikle Körfez Savaşı ve Irak'ın işgalinin doğurduğu artçı krizlerle uzun süre boğuşmak zorunda kalan Türkiye, ABD'nin askeri müdahalelerine dönük ciddi bir direnç geliştirmiştir

ve bu yönde gelen işbirliği taleplerine 'evet' dedirtecek ikna eşiği yükselmiştir. Genelde Türkiye'nin buradaki çıkış noktası, bölge-dışı aktörlere kıyasla sahip olduğu farklı konumu ve bundan doğan nüansı potansiyel koalisyon ortaklarına kabul ettirme ve takip edilecek politikaya yansıtma arayışından kaynaklanmaktadır.

Son olarak, benimsediği proaktif dış politika yönelimiyle Türkiye, anın baskısına boyun eğmemeye özen göstermektedir. Bölgede ortaya çıkan krizlerde ABD'nin uluslararası müdahalesi söz konusu olduğunda, çoğu zaman Türkiye'nin acil çözüm bekleyen bu meselelerde 'müttefikleriyle birlikte hareket edip etmeme' gibi tarihi bir tercihle karşı karşıya olduğu argümanı öne çıkmaktadır. Bazı eleştiriler, eğer doğru tercihi yaparak müttefiklerine katılmazsa Türkiye'nin yaşamsal kayıplar göreceğini ileri sürerken, diğerleri ise Türkiye'ye dışarıdan biçilen rollerle bataklığa çekildiği uyarısını yapabilmektedir. Her durumda Türkiye'nin dış baskıyla savrulan bir aktör olarak ele alınması söz konusudur. Bu yöndeki yaygın algının aksine Türkiye, anlık baskıların etkisi altında reaktif davranıştan sakınmakta ve kendi bakış açısından uzun-erimli politikaları hayata geçirmeye çalışmaktadır.

IŞİD'e karşı oluşturulan çekirdek ittifaka Türkiye'nin katılımı tartışmaları, bu parametrelerle uyumlu şekillenmiştir. Amerika ile ortaklığı öncelese de, Türkiye kendi hassasiyetlerinin muhataplarınca kabul görmediği koşullarda dışarıdan dayatılan politikalara mesafe koymuş, önceliklerine dayalı alternatif politika önerilerinde ısrarcı olmuştur. Bu parametrelerin doğal bir uzantısı olarak Türkiye, IŞİD karşıtı koalisyon katılımını, Irak ve Suriye'deki siyasi süreçlere odaklanan ve Suriye'de Esad rejiminin geleceğini de masaya yatıran entegre bir strateji talebiyle ilişkilendirmiştir. Mesela, ABD dahi 'stratejik önem' taşımadığını deklare ettiği Kobani'ye reaktif biçimde çekilirken Türkiye, Kobani politikasında elinden geldiğince anın baskısına direnmiş ve politikasının zamanını ve koşullarını Suriye'deki büyük resmi dikkate alarak belirlemeye çalışmıştır. Türkiye'nin temkinli IŞİD stratejisinin, en önemli müttefikleriyle ayrışma riskine rağmen, Ankara-merkezli sürdürülmesi ve buna rağmen bu işbirliği zemininin güçlenerek devamı, Türk-Amerikan ilişkilerini anlık değerlendirmelerden uzak yapısal parametreleri ile ele almanın gereğini bir kez daha hatırlatmaktadır.

Doç. Dr., ORSAM Başkanı, TOBB Üniversitesi

ARAP BAHARI'NI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Günümüzde Arap Baharı'nın başarısız bir süreç olarak lanse edilmesinde bazı ülkelerde ortaya çıkan istikrarsızlığın ve kaotik ortamın rolü bulunmaktadır. Bu nedenle Arap Baharı'ndan önce var olan ve 2011'den beri su yüzüne çıkan değişime yönelik istek ve talepler günümüzde ciddi yara almıştır.

Ferhat PİRİNÇÇİ

Arap Baharı, Tunus ve Mısır'da kısa sürede etkisini gösterdiğinde bölgede demokratik dönüşüme yönelik büyük bir heyecan uyanırmıştı. Günümüzde ise ilk dönemdeki o heyecan, yerini ümitsizliğe ve kaotik bir ortama bırakmıştır. Zira dönüşümün yaşandığı ülkelerde süreçler tersine çevrilmeye çalışılmış; protestoların yaşandığı ülkelerde ise rejim değişikliğinin önüne geçmek için kimi zaman siyasal, çoğu zaman da askeri yöntemlere başvurulmuştur. Bu noktada halk hareketlerinin yaşandığı ülkelerde rejimlerin kendini koruma refleksi göstermesi beklenen bir gelişmedir. Ancak rejimlerin refleksleri, süreçlerin akıbetinde tek belirleyici olmamıştır; süreçlerin gelişiminde daha ziyade bölgesel ve küresel aktörlerin tutumları belirleyici olmuştur.

Arap Baharı'na Yönelik Tutumlar

Arap Baharı'nın başlangıcında -deyim yerindeyse- hazırlıksız yakalanan bazı bölge ülkeleri ile küresel güçler, sürecin ilerlemesine paralel olarak pozisyonlarını belirlemişler ve sürece angaje olarak gelişmelerin kontrol dışına çıkmasına engel olmaya çalışmışlardır.

Bu bağlamda bölge ülkelerinin ve bölge dışı güçlerin Arap Baharı'na yönelik yaklaşımlarının dört ana ekseninde yoğunlaştığı söylenebilir.

İlk olarak, içinde Türkiye ve Katar'ın da yer aldığı bazı ülkeler, halk hareketlerinin yaşandığı ülkelerde dönüşümün öncelikle barışçıl bir şekilde ve mevcut rejimin yardımıyla gerçekleşmesi gerektiğini savunmuş; bu durumun mümkün olmayacağını görünce de halk hareketlerinin yanında net bir tavır almışlardır. İkinci olarak, başını Suudi Arabistan'ın çektiği grup, değişim konusunda seçici davranmış ve değişimin kendilerini hayati bir şekilde etkilemeyeceği ülkelerde değişimden yana tavır almıştır. Bu grup, değişimin kendilerine veya hayati olarak gördükleri müttefiklerine karşı az da olsa riskler barındırdığını düşündükleri durumda ise değişime karşı çıkmış ve hatta değişimin yaşandığı ülkelerde süreci tersine çevirmek için yoğun çaba harcamıştır.

Üçüncü olarak, ABD ve İngiltere'nin içinde yer aldığı bazı ülkeler, süreçte tavırlarını değişimden yana aldıklarını açıklamışlar; ancak gelişmelere siyasi ve askeri açıdan müdahil olmakta çekingen davranmışlardır. Harekete geçmeleri halinde uluslararası